

ÜNİVERSİTE ÖNCESİ YABANCI DİL ÖĞRETİMİ

Dr. S. Zeki BAYRAM*

Teknolojinin hızlı gelişimini sürdürdüğü dünyamızda, uluslar ve kültürler arası iletişimin önemi günden güne daha da belirgin hale gelmektedir. Bilimin ve teknolojinin yoğun olarak kullanılma çağı -kısaca «Bilgi Çağı»- diye adlandırabileceğimiz yirmibirinci yüzyıla adım adım yaklaşmaktayız. Atatürk'ün altını çizerek hedef gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyine ulusca ulaşabilme yolunda, bilim ve teknolojinin kullanımı kadar, dış dünyanın, farklı kültürlerin yakından tanınması, olaylara değişik bakış açılarıyla yaklaşılması ve sürekli gelişen nesnel bir dünya görüşünün edinilmesi gereklidir. Bu amaca ulaşmanın ilk ve en önemli aşaması, ilköğretimden, hatta ilköğretim öncesi aile içinde, başlayarak *"koşullandırıcı, ezberci eğitim yerine, çok yönlü düşünmeyi öğrenmiş, çevrede olup biten olayları bilinçli bir şekilde izleyebilen, toplumla sağlıklı ilişkiler kurabilen, üretici, ürettiğini toplumun faydasına sunabilen, hoşgörülü insanlar yetiştirebilecek bir eğitim sistemi"*¹'nin oluşturulması ve ödün verilmeden uygulanmasıdır. Ulusal eğitim sistemimiz içinde evrensel boyutta başarılı olmamız, bilimi ve teknolojiyi ulusal ve uluslararası düzeyde edininip, kullanabilmemiz ve belirlenen hedefe ulaşabilmemiz, kültürel ve sosyo-ekonomik altyapının yanında, yabancı dil bilgisinin de yeterli düzeyde olmasıyla gerçekleşecektir. Bu yazımızda, bugün anlam ve önemi tartışılmayan yabancı dili, bilim ve teknolojiyi çağdaş düzeyde kullanmak ve kültürlerarası iletişimi sağlamak konusunda

*Yrd. Doç. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Erzurum.

¹Yılmaz Özbek, "Yardı Anlamın Yolıyla Eğitim", Alman Dili ve Edebiyat Dergisi VIII, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1993, s. 128.

vazgeçilmez bir araç olma özelliğiyle ele aldık. Bazı yabancı dillerin ağırlıklarını giderek arttırdıkları, özellikle İngilizcenin hızla bir «dünya dili» olma yolunda ilerlediği günümüzde, ortaöğretim kurumlarımızdaki yabancı dil öğretiminin dününü, bugününü irdelemeye, konunun yarınına dönük yöntem arayışları üzerinde kısaca durmaya çalıştık. Yazımızda sık sık sözü edilen «yabancı dil öğretimi» kavramı, ortaöğretim kurumlarımızdaki yabancı dil öğretimi bağlamında kullanılmaktadır. Son yıllarda, olsun mu, olmasın mı şeklinde yoğun olarak tartışılan «yabancı dille öğretim» kuşkusuz ayrıca ele alınabilir.

Ülkemizde 1923 yılına kadar, yabancı okullarda ortaöğretim düzeyinde süren yabancı dil öğretimi, Cumhuriyetle birlikte, önce ulusal ortaöğretim kurumlarında, 1955-1956 öğretim yılında da OTDÜ'nün eğitime başlamasıyla, yüksek öğretimdeki yerini almıştır.² Yabancı dil öğretiminin amaçları ve uygulanan yöntemlerde bugün, eskiye oranla, büyük çapta değişiklikler gözlenmektedir. Önceleri eğitim sistemimiz içinde İngilizce, Almanca ve Fransızca gibi modern batı dilleri, dilbilgisi kurallarının öncelikle belletilmesine dayalı bir yöntem ile öğretiliyordu. Anadilden yabancı dile, yabancı dilden anadile çeviriler bu yöntemin vazgeçilmez gereçleri durumundaydılar. Ders içinde kullanılan dil, ilgili yabancı dil değil, anadil idi. Öğrenciler, gramer ağırlıklı bu yöntemle, öğrenmek istedikleri yabancı dilin temel kurallarını tanıyorlar, fakat bu dili konuşmıyorlardı. Yabancı dil dersi, anlama-konuşma-okuma-yazma diye sıralayabileceğimiz ana amaçlardan sadece yazma konusuna ağırlık vermekteydi. Öğrenciler, kendilerine verilen bir konuyu, öğrenmekte oldukları yabancı dil ile işlemekle kalıyorlardı. Yabancı dille yazılı anlatımın öneminin-anadille yazılı anlatımda olduğu gibi-bilinçli bir şekilde ayırımında olamıyorlardı. Aşırı ölçüde ezberciliğe dayanan bu yöntem, savunularak ya da yerilerek uzun yıllar uygulandı.

Bu klasik yöneme karşı, daha sonra uygulamaya konulan direkt

²Bkz., Ö. Demircan, *Dünden Bugüne Türkiye'de Yabancı Dil*, İstanbul 1984, s. 84.

yöneme göre yabancı dil, öncelikle bir iletişim, bir anlaşma aracı olmayı amaçlıyordu. Konuşma işlevi, bu yöntemde birinci sırayı alıyordu. Çünkü konuşmak, iletişimin, karşılıklı anlaşmanın temelini oluşturmaktadır. Bu prensibin gereği olarak, 'konuşma', beraberinde 'anlama'yı da getirerek ön plana çıkıyordu. Burada, telaffuz kurallarının doğru olarak öğretilmesine özen gösteriliyor, dilbilgisi, yine verilmeye devam ediliyor, ancak bir önceki dönemde uygulanan tümevarım (enduktiv) yerine, tümdengelim (deduktiv) yöntem yeğleniyordu.

Sözünü ettiğimiz bu iki yöntemde de, öğretmenin ve öğrencinin etkin bir görev üstlenmesi gerektiği halde, bu gerçekleşmemiş, ağırlık ders kitaplarına verildiği için arzulanan sonuca ulaşamamıştır. Yeni bir yöntem arayışı, bu kez de klasik-modern karması üçüncü bir yabancı dil öğretimi yöntemini gündeme getirmiştir. Konuşma-anlama yine öncelikli, fakat bunun yanında dilbilgisi-çeviri yöntemi de ağırlıklı olarak uygulamaya konuldu. Bu sürecin doğal uzantısı olarak, yazılı anlatım da giderek önem kazanmaya başladı. Dilbilgisi kurallarının açıklanmasında, bilinmeyen sözcük ve kavramların tanıtılmasında anadile başvuruldu, çevirilere ağırlık verildi. Uygulaması bugün yaygın bir şekilde sürdürülmekte olan bu karma sistem yabancı dil öğretiminde;

- a) Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi,
- b) Konuşsal-İşitsel Yöntem,
- c) Bildirişimsel-İşlevsel Yöntem

şeklinde bir sıralama oluşturdu. Bildirişimsel-İşlevsel yöntemde temel yaklaşım, dilbilimin tümce ötesi ilişkileri içeren çalışmalarına dayanır ve ders düzenlemelerinin çıkış noktasını «konuşma yönelimleri» oluşturur. Konuşma yönelimlerine göre düzenlenen derslerde önemli olan, öğrencinin bu yönelimleri söze dökebilmesine olanak sağlamak, gerek sözlü, gerek yazılı bildirişimde yönelimleri açık olarak belirlemektir.³ Yabancı dil

³Bkz. Nilüfer Tapan, "20. Yüzyıl Almanca Öğretiminde Yöntem arayışları", *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi VIII*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1993, s. 202.

öğretiminde yeni yöntem arayışları kuşkusuz bundan böyle de sürecek, yeni araç-gereçler sürekli devreye girerek, en doğruya, en iyiye kesinlikle ulaşılacaktır.

Konuya ilişkin bir kaç noktaya daha değineceğiz, ama yabancı dil öğretiminde izlenen yol ne olursa olsun, yabancı dilin kalıcı ve sağlam bir şekilde öğretilmesinde, anadilin yerini ve önemini vurgulamadan geçmek yanlış olur: *"Yabancı dil öğretiminde başarıya ulaşmada önemi yadsınamayacak olgulardan biri, öğrencinin kendi anadilini doğru olarak kullanması, herşeyden önce onu sevmesi, öncelikle anadilde okuma alışkanlığını kazanması, okuma zevkini tatması, bir diğeri de yabancı dilde okuduğunu anlayabilmesi, okuduğunu özümseyebilmesi için, öğrenciye eleştirici, doğru, yapıcı ve yaratıcı düşünme yollarını kazandırmada Türkçe dersinin payına düşeni gerçekleştirmesidir."*⁴ Hangi yöntemi uygularsak uygulayalım, anadilimizi doğru kullanma bilgi ve becerisine ulaşamazsak, yabancı dil öğretiminde başarı kazanmamız pek olası değildir. Bu bakımdan, *"yabancı dil öğretiminde, anadil bilgisi temel olarak alınmalı, sağlam temeller üzerine oturtulmuş anadil bilinci üzerine yabancı dil öğretimi oluşturulmalıdır."*⁵ Dili, dil olarak, tüm kurallarıyla, doğru olarak öğrenmek için çok sağlam bir anadil bilgisi gerekiyor. Yabancı dilin, salt konuşma aracı olarak algılanması halinde, anadil bilgisine gerek kalmayabilir görüşü, "yabancı dil öğretilim de, nasıl olursa olsun, yeter ki karşımızdaki yabancı ile iletişim kurabilelim" teziyle örtüşmektedir.

Ülkemizde, ortaöğretim kurumlarında okutulan yabancı dil derslerinde öncelikli amaç, öğrenciye günlük dili konuşma becerisini vermektir. Ders kitapları buna göre hazırlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için örnek kalıp cümleler oluşturulmakta ve bu cümleler

⁴Şeyda Ozil, "İlkokullarda Türkçe Eğitim", Almanca Dil Dergisi, 1994/3, İstanbul, s. 18

⁵A. Sevil Aydın, "Çağın Gerisinde Yabancı Dil Öğretimi İle Daha İleriye", Dil Dergisi, S. 20, Haziran 1994, Ankara, s. 49.

diğer dallarda gerçekleştirilecek uygulamaya konulan ve uygulanması için bazı cümle öğeleri paradigmatik tarzda değiştirilerek, bir yandan sözcük dağarcığı geliştirilmekte, diğer yandan da dokunulmayan cümle öğelerinin yeterli tekrarı ile cümle, yapı, yani sentaks bağlantılarının bütünlüğü içerisinde öğretilmektedir. Bu yöntem, üretim amaçlıdır ve yararlıdır, fakat ayrıntılı bir planlama ve programlamayı gerektirdiği için, öğreticinin bu formasyonu almış olması, dersin akışını, motivasyon dozunu düşürmeden yönlendirmesi beklenir. Anadilde veya bir yabancı dilde, konuşmayı gerektiren bir ana neden vardır. Bu bakımdan, yabancı dil öğretimi ilkesi, soru-yanıt bağıntısı içinde olmalıdır. Böylelikle de, öğrencinin -belki de istemeden- zaman zaman başvurduğu, bilinçsizce ezberleme açmazına düşmesi engellenebilir. Bu da en azından bu yöntemin bir parçası olarak kabul edilebilir. Son 50 yıl içinde, yabancı dil öğretiminde değişik yöntem arayışları olmuştur. Bu yöntemlerin birisinin öbüründen daha iyi olduğu varsayımı doğru bir değerlendirme olmaz. Ancak belli koşullarda, belli yönetsel anlayışların daha iyi sonuç vereceği de yadsınmaz bir gerçektir.⁶

Yabancı dil öğretiminde, sosyal, ekonomik, politik nedenlerle tam anlamda bir süreklilik süreci yaşanmamıştır. Yeni yöntem arayışları hep güncelliğini korumuştur. Devlet ortaokul ve liselerindeki haftalık yabancı dil ders saatlerini artırmak, yabancı dil ağırlıklı özel ve resmi okullar açmak, özellikle YÖK ile birlikte üniversitelerimizde yabancı dile ağırlık vermeye yönelik çalışmalar, istenileni bir türlü verememiştir. Son birkaç yıldan beri liselerimizde uygulamaya konulan kredili sistem içinde ise yabancı dil, adeta bir belirsizlik süreci yaşamaya başlamıştır. Her dalda olduğu gibi, yabancı dil öğreniminde de ilgi, arzu, yetenek gibi faktörlerin rolü yadsınamaz. Öğrenci, bir dayatma karşısında ise, yalnızca not alıp, sınıf geçme yönünde koşullanmış ya da koşullandırılmışsa; öğretici, yeterli formasyona sahip değilse; okul, gerekli araç-gereç donanımında değilse, yabancı dil öğretiminde büyük sorunlar, kaçınılmaz şekilde var olacaktır. Bir ara çözüm önerisi olarak, öğrencinin dil öğretimi konusunda seçme özgürlüğü içinde olması ve

⁶Bkz. Nilüfer Tapan, a.g.m., s. 205.

diğer dallarda genişletilerek uygulamaya konulan veya konulması planlanan bir branşlaşmanın, yabancı dil öğretiminde de vakit geçirilmeden düşünülmesi, görüşümüze göre, aynı zamanda özendirici olacaktır. Her türlü uygun alt yapının oluşturulduğu bir eğitim düzeninde öğrenciye, öncelikle yabancı dil öğrenmek isteyip istemediği konusunda karar verme olanağı sağlamak, tek başına bir ön motivasyon olacaktır. Daha da ileriye giderek, yabancı dilin artık «ders» olmaktan çıkarılıp, çağdaş insan için bir ihtiyaç olarak algılanması ve uygulanması gerekir. Bu, başarıyı pekiştirecek, ek başarılar getirecektir. Aksi halde, yeni yöntem arayışları sadece araştırma düzeyinde kalacak ve teoriden pratiğe geçemeyecektir.

Buraya kadar, bugüne dek uygulanan ve uygulanması gereken yöntemler ve yöntem arayışları bağlamında, yabancı dilin gerekliliği, değişik bakış açılarıyla, kısaca vurgulanmaya çalışıldı. Anadil-amaç dil ilişkisi içinde, anadilin tartışmasız ağırlığı ve önemi gözardı edilmedi. Ulusların varlıklarını dilleriyle sürdürdüklerini, çağın gereklerini yaşayabilmelerinin de bilimi kullanabilmeleri ile doğru orantılı olduğunu, anadili olmadan bilime ulaşamayacağını, dilin ulusal kimliğin göstergesi, bilime gidişin ilk yol ağzı⁷ olduğu gerçeğini savunduk. Sağlam ve kalıcı bir yabancı dil bilgisi edinmenin, uygulanan yöntem ne olursa olsun, ilk ve ana koşulunun, eksiksiz bir anadil bilincine ve bilgisine dayandığını bir kez daha yinelemek istiyoruz. Yabancı dil öğreniminde ana amaç, bilim ve teknolojideki gelişmeleri daha yakından izlemek, çağdaş bir çizgide evrensel bir dünya görüşüne ulaşmak ve bunun sonucu olarak da, benliğimize uygun, bizim için, bizim tarafımızdan oluşturulmuş pırıl pırıl bir geleceğin temelini atmak olmalıdır.

Sonuç olarak, ister baştan beri altını çizerek savunduğumuz ana gerekçelerle, ister çok basit anlamda, yabancı bir insanla konuşup iletişim sağlama amacıyla olsun, ister "*bir dil bir insan, iki dil iki insan*" özdeyişine uygun bir savla olsun, yabancı dil bilmenin ve onu kullanmanın sayısız yararları vardır. Önemli ve kaçınılmaz olan, bilimin tüm dallarında olduğu gibi, yabancı dilde de edindiğimiz

bilgileri hedeflenen amaçlar doğrultusunda kullanmaktır. Yabancı bir dil yardımıyla, o yabancı dilin kültürünü tanımamız sağlanacak, ufkumuz genişleyecek, yanlışların ayıklanmasında, doğruların pekiştirilmesinde yeni bir araç edinilmiş olacaktır. Biz, hiçbir zaman, yabancı dil bilmenin kalkınmada, çağı yakalamada, çağı aşmada tek reçete olduğunu savunmuyoruz. Çağın özelliği, yabancı dili de gerekli kılıyor, yazdıklarımızın kaynağını bu «gereklilik» oluşturmaktadır. Bilimin ve teknolojinin edinilmesi ve kullanılması yönünde bir araç olmalıdır diyoruz yabancı dil. Bir yabancı dili bilmenin ve sadece konuşmanın uluslara bir yarar sağlamadığı, özellikle İngilizce ve Fransızca'nın yıllarca adeta anadil gibi konuşulduğu pek çok ülkenin bugünkü kalkınamamışlık durumlarında çok net olarak görülmektedir. Yazımızı bitirmeden önce şunu da belirtmek istiyoruz: Yabancı bir dili bilmenin, o yabancı dilin kültürünü çok yakından tanımanın, kültürel, sosyal, ulusal ve dinsel bir takım sakıncalar doğuracağı yolunda -yaygın olmasa da- görüşler var, katılmıyoruz. Bu, birey olamamış insanlardan oluşan zayıf uluslar için sorun olabilir. Güzel Türkçemizin de bir gün, yabancı dillerin bugün bizim için olduğu gibi, yabancılar için öğrenilmesi gereken ve inanıyoruz ki gelecekte öğrenilmesi kaçınılmaz bir dil olacağı düşüğü değildir, kesindir. Bunu, ulusca başaracak güçteyiz ve bunu başarabilmek için de yabancı dil dahil, tüm bilimsel, çağdaş yöntemleri edinmeli ve kullanmalıyız.

⁷Bkz. Osman Bolulu, "Dile Saygı" Türk Dili Dergisi, S. 47, s. 28, İstanbul 1995.